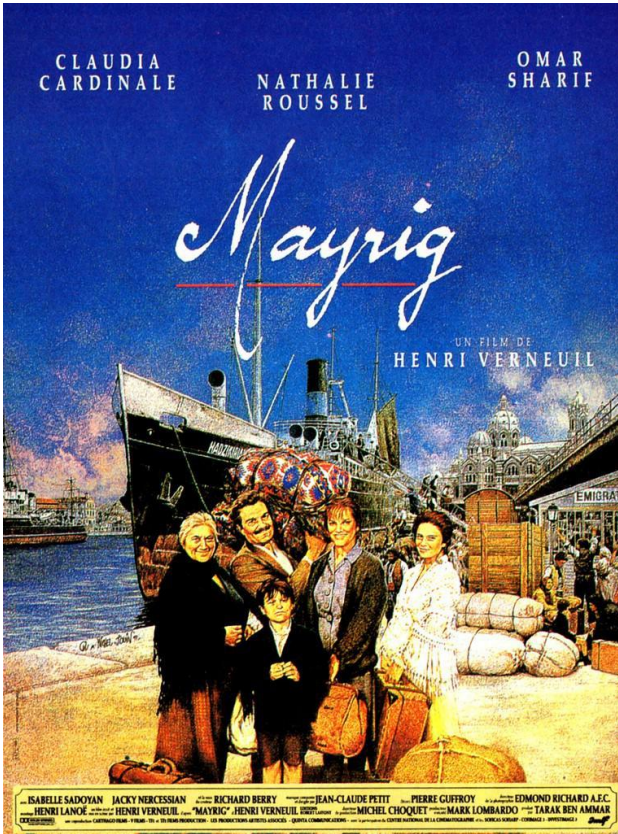


Un grapat de terra porpra entre les parets seques de Cadaqués

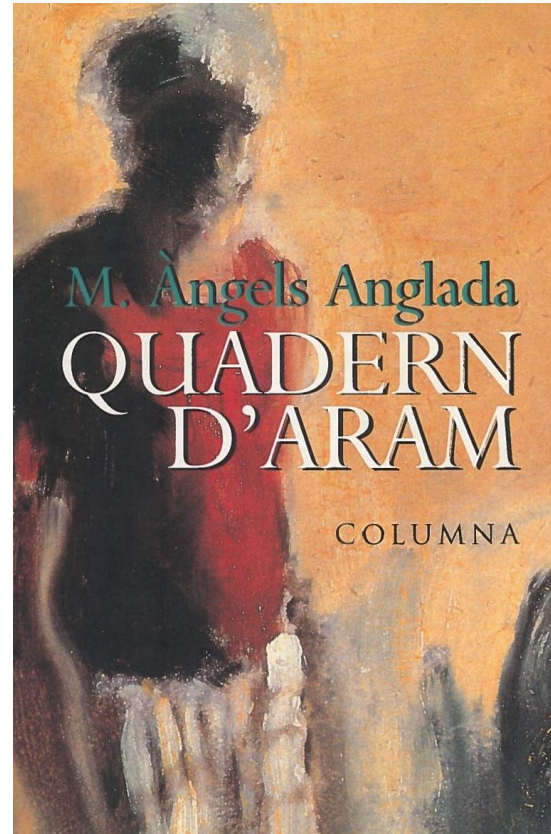
Eusebi Ayensa

L'autor de l'article precedent, Constantí Kontos, va tenir la sort de ser alumne de l'escriptora Maria Àngels Anglada (Vic 1930 - Figueres 1999) al Centre Escolar Empordà (antic Centre Escolar Sant Josep), de Roses, durant el curs 1979-1980. El jove Constantí li parlà de la seva família de coralers grecs, tema que no deixà en absolut indiferent Anglada, que ja aleshores s'havia interessat pels grans genocidis del segle XX, el jueu però també l'armeni, als quals, anys després, dedicaria dues de les seves novel·les més famoses: *El violí d'Auschwitz* (1994) i *Quadern d'Aram* (1997). Tal com explica ella mateixa a les primeres pàgines de la segona d'aquestes novel·les, Constantí li mostrà diversos documents relacionats amb la seva família simiota, dels quals l'escriptora vigatana va guardar còpia.

En el mosaic que acabaria donant aquesta magnífica novel·la mancaven encara, però, diverses tesselles, que s'hi van anar afegint amb els anys, i una de les més importants va ser el viatge que Anglada va emprendre amb la seva filla Mariona, el seu gendre Josep i el seu net Adrià a l'illa de Rodes l'any 1996. Des d'allí, en dies clars, es pot albirar la petita illa de Simi, d'on són originaris els Kontos. Aquest fet, unit a un interès creixent per la poesia armènia i pel terrible genocidi que va patir aquest poble a principis del segle XX — un genocidi que Turquia no ha volgut reconèixer encara i en el qual sembla que es va inspirar Hitler—, donaren com a fruit *Quadern d'Aram*. Anglada ja havia publicat a la revista *Canigó*, l'any 1971, un breu article dedicat al poeta armeni Ran Nazariantz, titulat «Temps de silenci», i fins i tot tenia intenció d'escriure un conte —que s'havia de titular «És massa tard, Ran» i que va deixar a mitges— sobre aquesta veu silenciada que des de l'exili cantà la tragèdia del seu poble. A més, a l'època en què va emprendre el viatge a Rodes, estava llegint un llibre realment esborronador d'Arnold Joseph Toynbee sobre les atrocitats comeses pels turcs contra el poble armeni en el primer gran genocidi de la passada centúria, titulat precisament *Las atrocidades en Armenia*. I la darrera tessella va ser la pel·lícula *Mayrig* (*Mare*, en armeni), del cineasta francès —d'origen armeni— Henri Verneuil, protagonitzada per Claudia Cardinale i Omar Sharif, que narra les aventures i desventures d'una família armènia que aconsegueix escapar de la mort i establir-se a Marsella, com tants compatriotes seus i com la mateixa Marik —la coincidència d'ambdós noms és simptomàtica— i el seu fill Aram. Aquesta pel·lícula, estrenada l'any 1991, i l'admiració creixent que sent per la poesia de Varujan porten Anglada a abandonar la seva idea inicial d'escriure una novel·la juvenil i adreçar-la finalment al públic adult, amb un contrast molt ben aconseguit entre la veu innocent d'Aram i la de la seva mare, que, com en el film de Verneuil, és la dipositària de la memòria col·lectiva del poble armeni, de les tradicions transmeses oralment de generació en generació i de la poesia.



Cartell de la pel·lícula *Mayrig*, de Henri Verneuil



Portada del llibre editat per Columna, Barcelona, 1997, 136 pàgs.

Tot plegat, doncs, va fer que Anglada agermanés ambdós pobles (l'armeni i el grec), víctimes tots dos del criminal expansionisme militar turc, en la figura del protagonista de la novel·la, Aram. En efecte, el fill del poeta nacional d'Armènia va aconseguir escapar miraculosament de la mort juntament amb la seva mare pel fet d'haver marxat de Trebisonda, a la riba sud de la Mar Negra, on vivien, amb la intenció de peregrinar al monestir armeni de Narek (prop de la ciutat de Van, a l'extrem est de l'actual Turquia), en agraïment per la seva miraculosa recuperació d'una malaltia que mesos abans havia fet témer per la seva vida. Tota la seva família va morir a mans dels turcs: l'àvia i les dues germanes petites, ofegades al mar, i el pare, Vahé (*alter ego* del poeta nacional d'Armènia, Daniel Varujan), acotellat fins a la mort. Aram, com tants altres armenis, es va establir a Marsella, on la seva feina de bus el va posar en contacte amb els Kontos de Cadaqués. Tant és així que, en la ficció de la novel·la, Aram es va acabar casant amb Alèxia, la germana de Iorgos, el seu millor amic, que va conèixer a Simi mateix en un viatge que hi va fer per assistir suposadament al bateig del nebot d'ambdós. La novel·la deixa oberta la possibilitat que Aram i Alèxia s'acabessin establint a Cadaqués, un poble «que sembla ben bé una illa», diu Anglada, al qual «gairebé només s'hi arriba bé per mar», com a l'illa originària dels Kontos.

En el procés de documentació previ a la redacció d'aquesta obra, Anglada es va interessar pel poble armeni i la seva turmentada història, així com pel personatge de Daniel Varujan,

damunt del qual va bastir el de Vahé, el pare del seu protagonista, la mort del qual no es desvetlla fins a les darreres pàgines de la novel·la. Una figura important en aquest procés d'immersió en la cultura i la història d'Armènia va ser la llatinista argentina (d'origen armeni) Maria Ohannesian, amb la qual Anglada acabaria traduint al català l'obra poètica de Varujan, forçosament breu, ja que el poeta nacional d'Armènia va morir assassinat amb tan sols 31 anys, quan tot just començava a ser conegut internacionalment. Un dels seus poemes més coneguts és el que porta per títol «Terra porpra», inclòs en el seu primer recull, *El cor de la nació* (1909), que comença amb aquests versos:

Tinc aquí, damunt la meua taula,
un xic de terra d'Armènia,
dels camps de la pàtria.
L'amic que me l'ha regalada es pensava
que m'oferia el seu cor —sense adonar-se
que alhora em donava el dels seus avis.
La miro —de vegades passo hores en silenci i entristit,
fitant-hi els ulls
com si el meu esguard hagués arrelat
en aquesta terra fèrtil.
I penso: potser aquesta vermellor
no és cap do d'una llei sàvia de la natura,
sinó que, xopant-se de totes les ferides,
s'ha amarat alhora de vida i de dol.
I, com a matèria indefensa,
ha esdevingut terra porpra, car és d'Armènia.

Gràcies al geni narratiu d'Anglada, doncs, un grapat d'aquella terra porpra va quedar unit per sempre més a les parets de pedra seca d'aquest poblet empordanès, que tant ens recorda Grècia.

